

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНДРУСЬ Лідія Анаголіївна

УДК 81'367.322=133.1

**ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПИТАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ
У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ**

Спеціальність 10.02.05 – романські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2007

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Проблема питальності є однією з важливих проблем сучасної лінгвістики. Важливість дослідження питальних речень визначається двома критеріями: по-перше, тим ключовим положенням, яке займає питання в процесі комунікації; по-друге, тісним зв'язком проблеми питальності з іншими проблемами мовознавства, а саме асиметрії синтаксичної форми і семантичного значення, незбігу мовленнєвої і експрессивної реакції у питально-відповідній єдності; поліфонією проблеми питальності і т. ін. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених проблемі питальності, низка важливих аспектів питальних речень, в першу чергу семантичних і прагматичних, залишаються дотепер мало дослідженими. У лінгвістичній традиції та сучасних теоріях вивчення питальних речень можна виділити такі напрями: *семантико-інформативний* (Ж.Дюбуа, І. дю Белле); *синтаксико-семантичний* (І.Теньбер); *когнітивно-семантичний* (Д. де Трасе); *логіко-семантичний* (Грамадика Пор-Рояля); *прагматико-семантичний* (А.Мартіне, Л.Чейф, Дж.Лайонз). Останнім часом інтерес зосереджується на вивченні функціонального аспекту мовлення. Зокрема слід визначити семантико-прагматичний аналіз англійських інтерогативів, проведений О.Г.Почепцовим, С.О.Маліковою, Л.І.Чайкою. Проте, робіт, які б досліджували в комплексі функціональні і прагматичні аспекти французьких інтерогативів, немає.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше питальні речення французької мови досліджуються комплексно в рамках категорії інтерогативності, з урахуванням структурних, семантичних, прагматичних ознак, також розглядається спектр смислів, що передається інтерогативними формами французької мови з урахуванням комунікативної ситуації, комунікативних ролей, компетенцій і мовленнєвого жанру.

Актуальність дослідження зумовлено перш за все тим, що його виконано у руслі нового лінгвопрагматичного напрямку вітчизняної та зарубіжної лінгвістики, зорієнтованого на вивчення процесів мовленнєвої комунікативної взаємодії, факторів успішної мовленнєвої діяльності, комунікативних стратегій і тактик мовля та слухача, збалансованості мовленнєвих тактик відповідно до комунікативних інтенцій суб'єкта мовлення, явища інтерсуб'єктивності. З цих причин виникає потреба визначити одиниці мови з погляду їх функціонування як комунікативних засобів, а не лише як певної структури або пропозиційних конструктів. Звідси витікає, що комунікативний аналіз інтерогативів перш за все повинен бути спрямований на вивчення конкретних смислів, які можуть передаватися у формі питання, окрім цього, на з'ясування місця інтерогативів у сукупності мовленнєвих актів і функцій та їхньої реалізації за допомогою відповідних мовленнєвих стратегій.

Дослідження представляє собою лінгвопрагматичний аналіз інтерогативів як висловлень, що не лише виражають значення питальності, але й набувають смислів інших типів модально-інтенційних висловлень в залежності від сукупності чинників, які пов'язано з комунікативною ситуацією та відповідним мовленнєвим жанром.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація виконана в рамках теми, що розроблялася на кафедрі французької філології Інституту філології Київського

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана на кафедрі французької філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник:
Бурбело Валентина Броніславівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри французької філології

Офіційні опоненти:
доктор філологічних наук, професор
Корбозерова Ніна Миколаївна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри іспанської та італійської філології;

кандидат філологічних наук, доцент
Ігнатова Ольга Іванівна,
Київський гуманітарний інститут,
завідувач кафедри французької філології

Провідна установа:
Харківській національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
Міністерства освіти і науки України,
кафедра романської філології.

Захист відбудеться “ ” квітня 2007 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, Київ, бул. Тараса Шевченка, 14

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, Київ, вул. Володимирська, 58, к.10).

Автореферат розісланий “ ” березня 2007 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

к. філол. наук. Алексєєва І.О.

національного університету імені Тараса Шевченка “Європейській мови та культури в контексті глобалізації світових процесів”, затверджену Міністерством освіти і науки України (код 01БФ0147-01). Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, протокол №3 від 18.11.2002 року.

Метою дослідження є виявлення основних лінгвопрагматичних характеристик інтерогативів сучасної французької мови та їх функціонування в різних комунікативних ситуаціях і мовленнєвих жанрах.

Мета роботи зумовлює такі завдання:

- вивчення традиційних та сучасних теорій дослідження питальних речень у різних напрямках мовознавства;
- встановлення статусу питальних речень у його співвідношенні з іншими структурними типами речень;
- виявлення інформаційного аспекту питальності шляхом визначення семантичних лакун;
- дослідження семантичного аспекту питальності та визначення відповідних семантичних типів питальних речень;
- встановлення основних характеристик питальних речень як мовленнєвих актів.

Об’єктом дослідження є структурні, семантичні, прагматичні характеристики французьких інтерогативів. **Предметом** дослідження стали питальні речення сучасної французької мови.

Матеріалом дослідження послужили: інтерогативи, добрані методом суцільної відбірки з творів французької літератури XX століття; інтерогативи з наукових і медійних текстів, навчальної літератури; Інтернет-ресурси; особисті спостереження автора. Загальний обсяг опрацьованого матеріалу становить понад 2600 прикладів.

Методи дослідження. У ході роботи були використані такі методи аналізу, як структурно-синтаксичний, семантичний, лінгвопрагматичний. Загальною методологією дослідження було обрано комплексний підхід, який забезпечує інтеграцію обраних методик аналізу з метою представлення досліджуваного явища в цілості його ознак.

Положення, що виносяться на захист:

1. Інтерогативи є визначальною складовою дуалістичної інформативної єдності, спрямованої на запит та отримання інформації про навколишній світ.
2. У процесі запиту і набуття інформації використовуються різні когнітивні моделі інтерогативів, спрямовані на визначення буттєвості, ідентифікації, актуалізації, які відображаються у відповідних питальних конструкціях з одно чи двоцентровою лакунарною домінантою, які вибудовуються за вектором референтивного чи комунікативно-рольового спрямування.
3. Інтерогативи можуть бути класифіковані за типом семантичних ознак, які позиціонують мовця і предмет його повідомлення в певному колі знань і компетенції.
4. Структурно-формальні ознаки питальних речень, змінюючись в часі, відображають як основні тенденції аналітичного розвитку французької мови, так і співвіднесеність з конкретними сферами вживання.

5. Значущість інтерогативів у мовленнєвій діяльності виражається в основоположній ролі діалогічної єдності, яка базується на інтерогативності та зумовлює поліфонічний характер мовлення.

6. Питання як мовленнєвий акт поділяється на пряме і непряме. Адекватна інтерпретація мовленнєвих питальних актів є функцією імплікатур дискурсу, прагматичного компоненту змісту повідомлень, дискурсивної сутності мовленнєвих жанрів, які виводяться адресатом завдяки знанню певних конвенцій спілкування та оволодінням відповідними компетенціями.

7. Питання, експліцитно чи імпліцитно, регулює комунікативний обмін у ході отримання певної інформації і є визначальною основою діалогічно орієнтованих мовленнєвих жанрів.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що воно продовжує розробку проблем типології висловлень у комунікативній лінгвістиці, теорії мовленнєвих актів та функціонального синтаксису французької мови. Результати дослідження дозволяють запропонувати нову класифікацію питальних речень на цій основі, виявити їхні типологічні риси.

Практична цінність полягає в тому, що результати дослідження та опрацьований матеріал можуть бути використані у викладанні курсів теоретичної та практичної граматики французької мови, спецкурсів з проблем лінгвістичної прагматики, теорії мовленнєвих актів, історії синтаксичних вчень, а також в курсах аналітичного читання та як матеріал для навчально-методичних посібників.

Апробація результатів дисертації проводилася на засіданні кафедри французької філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та на наукових конференціях за участю молодих учених “Мовно-культурна комунікація: напрямки й перспективи дослідження” (Київ, 2003 – 2005 рр.), “Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвячених 190-річчю з дня народження Тараса Шевченка та 170-річчю заснування Київського Університету” (Київ, 2004 р.), “Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість” (Київ, 2004 р.), “Мови та літератури народів світу в контексті глобалізації” (Київ, 2005р.), “Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця” (Київ, 2006р.).

Публікації. Результати досліджень викладено у п’яти публікаціях, виконаних одноосібно у фахових виданнях ВАК України.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, переліку джерел використаної наукової та довідкової літератури (215 позицій), переліку джерел аналізованої літератури (76 позицій). Загальний обсяг роботи становить 209 сторінок (191 сторінок основного тексту).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір і актуальність теми, визначається об’єкт і предмет дослідження, формулюється мета і завдання дисертації, розкривається наукова новизна, теоретичне значення і практична цінність роботи, зазначаються

d'interrogation" спочатку являв собою скорочене написання латинського іменника *Questio* (питання), яке писалося скорочено для вказівки на питальний характер речення: 1). першою й останньою літерою: Q-O або 2). лише першою літерою Q, звідси походить сучасний знак - (?).

Згідно традиційно прийнятої класифікації питальні речення французької мови розрізняють за *формально-синтаксичним* і *комунікативним критерієм*. За першим критерієм розрізняють *загальні, часткові, альтернативні питання*. У *загальному питанні* запит інформації стосується речення в цілому, його предикативного ядра, висловлюється сумнів щодо факту, про який повідомляється. Цей тип питання структурно оформлюється за допомогою інверсії підмета або питального звороту *-est-ce que-*, який є інвертованим презентативом твердження про певний факт: *-est-ce-, -fit-ce-, -est-ce que*. Граматики французької мови розрізняють *просту інверсію*: "Viendras-tu ce soir?" та *інверсію складну*, яку зумовлено іменним вираженням підмета: *Mon oncle, viendras-t-il ce soir?* В усному розмовному стилі мовлення цей тип питальності може бути оформлений лише за допомогою інтонації. Така питальна конструкція є найменш маркованою: лише інтонація відрізняє її від розповідного типу речення. Тенденцію до більш широкого вживання такого типу питальних речень зафіксовано в сучасних підручниках французької мови, у драматургічних творах, тощо: "Tu vas à la maison?"

У загальному питальному реченні мелодійний малюнок є мобільним, його зумовлено формально-граматичними аспектами вираження питальності. Найвища точка тону позначає кінець речення чи синтагми при прямому порядку слів, інвертований підмет – займенник або питальний зворот – *est-ce-que* -, який є структурним осередком питання. Структурна модель з інверсією залишається основною у книжній мові, про що свідчать тексти книжної мови у всіх її різновидах. *Часткове питання* ставиться до певного члена речення. Воно вимагає від співрозмовника обрати необхідний компонент з енциклопедичного фрейму предмета чи явища, про який запитується. При постановці часткового питання запитуваний елемент може займати *ініціальну позицію* ("Qui vois-tu?"); або *фінальну позицію* зі збереженням так званого прямого порядку слів, що є характерним для розмовної мови – "Tu vois qui?"

Типовими моделями даного виду питань є: Q VS (C), QE SV(C), SV(C) Q, де Q – *Питальне слово*, виражене прислівником, займенником, прикметником, E – *Питальний зворот*, V – *Присудок*, S – *Підмет*, C – *Додаток*.

Загальним для всіх моделей є інтонаційний контур речення, де тон сягає найбільшої висоти на питальному слові – члені речення, простому і ускладненому. Подальший рух тону, якщо питальне слово знаходиться в фінальній позиції, є низхідним.

Двоскладові незайменникові часткові питання представлені наступними моделями: "que VS", "qu'est-ce que VS", "SV quoi". У даному типі речень модель з інверсією посідає основне місце. Проте, остання модель набуває все більшого використання у сучасній французькій мові.

У *двоскладовому займенниковому частковому питанні* французької мови з *питальним словом* використовуються загальні для всіх моделі "qVS", "qeSV",

методи і матеріал дослідження, наводяться дані про апробацію результатів та публікації.

У **першому розділі** "Проблема дослідження питальності в сучасному мовознавстві та історичний огляд форм її вираження" викладено загальні положення щодо проблеми питальності в історичному і сучасному мовознавстві, а також розглянуто основні етапи еволюції французьких інтерогативів.

Одним із основних різновидів людської діяльності є *діяльність мовленнєва*, яка здійснюється в процесі комунікації. *Мовленнєва комунікація* – це обмін інформацією, який зумовлено відповідною потребою в отриманні певних знань, недостатністю певних *компетенцій* і який має кілька вимірів: логіко-комунікативний, соціально-прагматичний, психоемоційний. Даний процес відбувається між, як мінімум, двома співрозмовниками, які володіють відповідними компетенціями (мовною, енциклопедичною, комунікативною, дискурсивною) та характеризуються за соціокультурними параметрами (вік, стать, освіта, професія, соціальний статус). Крім цього, для процесу, комунікації релевантною є ситуація спілкування з її хронотопом, наявністю чи відсутністю перешкод (шумів, матеріального оточення) тощо. Головною метою отримання інформації є обмін знаннями, компетенціями людини як комуніканта. Основною формою реалізації комунікативної діяльності є *діалог*, в ході якого відбувається обмін інформацією. Визначальною в цьому процесі є *категорія питальності*, основою якої є запит інформації, через який відбувається отримання знань та переконання у правильності певної точки зору.

В історії лінгвістичних учень дослідження інтерогативів велось в руслі вивчення певного їх аспекту. Так, питання розглядалось як: *мовний корелят судження* (логіцисти: А. Арно, К. Лансело); *засіб задоволення інтелектуальних потреб мовця* (психологісти: Е.Дюмарсе, Д. де Трасі); *певна спрямованість тема-рематичної структури* (структуралісти: Ф. де Соссюр, Ш. Баллі, А. Сеше); *питальні трансформи ядерних (констативних) речень* (генеративісти: Л. Тен'єр); *речення своєрідної інтерогативної модальності* (генеративна семантика, функціональні граматисти: А. Мартіне); *певні мовленнєві акти* – *квєситиви* (у теорії мовленнєвих актів: Ж. Клебер, Д. Менгено, О. Дюкро, К. Кербрат - Орєкьоні).

Системне вивчення проблеми питальності починається з уведенням у лінгвістику теорії мовленнєвої діяльності як методологічної бази дослідження. Саме у діяльнісних, прагматичних, функціональних напрямках мовознавства з'являється можливість комплексного розгляду різних видів інтерогативних висловлень у мовленні, внутрішньої конструкції форм питальності й ситуативної зумовленості її функціонування.

Аналіз історичних джерел та пам'яток історії французької мови дозволив розглянути основні форми вираження питальності у французькій мові, зокрема її графічне позначення. Письмові пам'ятки французької мови засвідчують питальні конструкції починаючи з IX ст. Сам термін "question" походить від латинського "questio" – "пошук", а також тортури, катування в процесі дізнання правди у засудженого. Значення "запит з метою отримання інформації про щось" зафіксовано вже в перших письмових текстах французькою мовою. Знак питання "point

необхідно поповнити, а вираженням цього змісту виступають *спеціальні мовні засоби фонетико-графічного, лексико-семантичного та структурно-граматичного рівнів*. Це зумовлює необхідність поглибленого аналізу інтерогативності як комунікативного явища, що включає побудову семантико-прагматичної класифікації питальних висловлень, яка відбиває як прями, так і непрямі смисли, що їх здатні передавати інтерогативи; визначення ролі, та функцій питальних висловлень у мовленнєвій інтеракції адресата й адресанта в актуальній ситуації комунікативного акту.

У другому розділі **“Структурно-семантичні особливості інтерогативів сучасної французької мови”** досліджується семантичний аспект інтерогативності з урахуванням формально-синтаксичних ознак питальних речень французької мови. Він включає семантичну характеристику питальних висловлень через визначення типу семантичних лакун, виходячи з постулату про те, що *стан необізнаності є необхідною умовою мовленнєвого акту питання*.

Знання, інформація, якими володіє мовець, можуть бути умовно розподілені на три шари: 1). загальнобуттєва інформація; 2). інформація, пов'язана з певною компетенцією; 3). ситуативна інформація. Усвідомлення недостатності, прогалин у якійсь галузі знань, яке спричиняє перешкоди для певних видів діяльності, спонукає мовця до питально-респондентного обміну, метою якого, з *когнітивно-семантичного погляду*, є заповнення цих прогалин, лакун шляхом утворення задовільної в даному діяльнісно-комунікативному контексті цілісної інформаційної структури стосовно певного предмета, явища, тощо. Цей обмін відбувається на тлі загального фону знань, якими володіє кожний комунікант. У ході запити та отримання інформації визначальну роль відіграє інтерактивний аспект цього процесу, основою якого є встановлення спільного сегменту інформаційного простору, який актуалізується в даній ситуації та уможливорює даний комунікативний обмін. Таким чином, можна виділити наступні етапи у комунікативному процесі досягнення запитуваної інформаційної достатності, де:

I. Мовець, умотивований відсутністю актуальних для нього у певній ситуації знань та наміром заповнити відповідну лунку за допомогою комунікативного обміну зі співрозмовником, якого він вважає компетентним у даній галузі, у своєму питанні:

1. визначає пласт інформації, в якому розташовано об'єкт його інтересу як загальне пресупозиційне глго;
2. виокремлює даний об'єкт як референт запити;
3. визначає фокус аспектуалізації невідомого в цілісній семантичній структурі даного референта як інформаційну лунку;
4. позначає її відповідними мовними засобами;
5. формують запит щодо цієї лунки у прагма-комунікативних параметрах даної форми спілкування;
6. здійснює відповідний комунікативний акт.

II. Сприймавши та витлумачивши питання, адресат, виходячи з власних мотивацій:

1. погоджується чи ні на комунікативний обмін;

“SVq”. Питання спрямовано на визначення прямого і непрямого додатку, іменної частини присудка.

Таким чином, виконуючи ще на початку XX ст. роль релевантної ознаки питального речення, інверсія перестала бути в сучасній розмовній та нейтральній мові інваріантною синтаксичною характеристикою питальних речень. Така значна перебудова структури питального речення спирається на закономірності розвитку синтаксичної і фонетичної будови французької мови, а саме: на твердий порядок слів, слів'язковий компонентів в синтаксичних групах, що прагнуть до стягування, з обов'язковою репозицією службових елементів і займенникових слів – замісників, по-перше, і на фонетичну норму – наголошеність самостійного слова і ненаголошеність службових і несамостійних займенникових слів, по-друге.

Непрямі часткові питання завжди представлені у відповідних реліках, які звичайно не займають ініціальної позиції. Ініціальні питання можуть бути неповними лише у випадку регулярної ситуативно зумовленої імплікації, наприклад у діалозі при зустрічі й обміні останніми новинами: *“Où est de neuf?”*.

Займаючи проміжне місце між загальним і частковим питанням, *альтернативні питання* французької мови складаються з двох частин, які взаємно виключають одна одну та координуються за допомогою сполучника *“ou”* – *“ou”*. Даний тип інтерогативності може мати дві форми:

1. проста *альтернатива*, що спонукає до вибору між двома об'єктами: – *“Est-ce que tu vires ou (est-ce) que tu ne vires?”*
2. *полярна альтернатива*, де вибір стосується ствердження чи заперечення стосовно одного і того самого об'єкта: – *“Est-ce que tu vires ou se n'est pas que tu vires?/ou non?/ou pas?”*

За формально-структурним критерієм розрізняють також *питально-заперечні речення*, які поєднують категорії питальності і заперечення: – *“N'est-il pas venu?”* Комунікативна специфіка такого виду речення полягає у використанні особливого маркера позитивної відповіді: *Si* замість загальноприйнятого *Oui*.

За *комунікативним критерієм* питальні речення розподіляються на *прямі і непряме питання*. Прямі питання належать до сфери комунікативної відповідальності самого мовця і має одноцентрову комунікативну структуру, а непряме питання є підрядним компонентом у структурі складного речення і виражає питальність: 1). опосередковано як акт, який не спрямовано до актуального співрозмовника і описує певний комунікативний акт (*“Il m'a demandé si je connaissais Indurain”*); 2). як двоцентрову питальну структуру (див. Розділи 2 і 3), яка переорієнтує питальну модальність до вираження інших смислів – сумніву, вагання, тощо (переважно з дієсловами *se demander, savoir, regarder*): *“Je me demande si Indurain gagnera encore le Tour de France; Il ne savait pas lui-même ce qu'il voulait au juste.”*

Вивчення загальнотеоретичних проблем питальності на основі аналізу основоположних мовознавчих теорій, зокрема доробку французьких граматицих шкіл, дозволило окреслити роль категорії питальності в процесі комунікації та розглянути основні формальні засоби її вираження у французькій мові.

Отже, питальність можна визначити як прагма-когнітивну категорію, яка має план змісту і план вираження, де змістом цієї категорії є недостатність інформації, яку

2. звертається чи ні до спільного пласту інформації, активізуючи відповідні компетенції та імпліцитно підтверджуючи свою енциклопедичну чи спеціалізовану та ситуаційну спроможність реагувати на запит;
3. підтверджує чи ні виокремлення даного об'єкта як референта запити;
4. заповнює чи ні дану лакуну у відповідній формі (повністю, частково, не заповнює – згідно з типом питання і власними можливостями, намірами, тощо);
5. оформлює відповідь згідно з прагма-комунікативними параметрами даної форми спілкування;
6. здійснює відповідний комунікативний акт.

III. Залежно від результату комунікативного обміну та оцінки його успішності відбувається його завершення чи продовження.

Наприклад, питання *"Quelle heure est-il?"* імплікує володіння обома співрозмовниками загальною інформацією щодо існування категорії часу, можливості його вимірювання у певних одиницях, наявності чи відсутності відповідного приладу - годинника. Проте перший комунікант не має конкретних, актуальних для нього в даній ситуації даних у цій галузі, наприклад, через відсутність годинника, і звертається з метою заповнення відповідної лакуни до свого співрозмовника. У французькій мові даний сегмент інформації позначається безособовим зворотом буттєвості, наявності *Il est*, позначенням одиниці вимірювання часу *heure* та перемінною кількісною виличиною, яка і становить предмет запити. Адекватною даній ситуації, тобто задовільною для ініціатора запити й успішною в рамках інтерактивного комунікативного обміну реакцією адресата, буде заповнення слоту кількості, вираженого в питанні як неозначеного, конкретним числовим виразом, як, наприклад, у відповіді: *"Il est cinq heures."* Стилістично та дискурсивно маркованими трансформамами даного прототипового питання можуть бути, наприклад, *"L'heure, s'il vous plaît?"* або *"Pouvez-vous me dire l'heure, s'il vous plaît?"*, *"Avez-vous l'heure?"* У двох останніх випадках відбувається зміна прототипової семантичної фреймової структури на таку, що сфокусована на: 1). комунікативній спроможності адресата задовольнити запит; 2). здатності адресата задовольнити запит через імплікацію наявності у нього відповідного вимірального приладу, та позначену категорію особовості ("особисте володіння інформації про час"). Відповідь на таку форму запити звичайно є двоцентровою: *"Oui, il est cinq heures"*, де стверджувальна частка підтверджує запитовану здатність, імплікуючи, наприклад, наявність годинника.

Таким чином, у людини можуть виникати питання пов'язані з отриманням загальних знань, спеціалізованих знань і актуалізованих знань. При цьому мовель відчуває недостатність відповідних компетенцій, які поповнюються в питаннях, які можна розділити на питання референтивного типу (диктумні) і питання модально-емоційного спрямування (модусні).

Енциклопедична компетенція імплікує наявність питального звороту *"Savez-vous..."*, який опускається. У цьому випадку референт позначено як:

1. реально присутній: реальна наявність невизначеної істоти / предмету надає можливість поставити питання про з'ясування:
- *"Qui est-ce?"* / *"Qu'est-ce que c'est?"*

2. такий, що існує або є присутнім у колі власного досвіду мовців:

- *"Mais mon fils, où est-il? Que lui est arrivé?"* - *"Vous allez le voir d'un instant à l'autre."* (M. Denuzière, Pour amuser les cocottes, p.76).

При цьому референт може бути визначений в енциклопедичному пласті знань як:

- одиничний (власне ім'я, відома людина, топонім, тощо):

- *"Qui est Racine?"*

- клас предметів, явищ:

- *"Qu'est-ce que c'est la littérature?"*

Другим типом компетенції, яка запитується є:

- власне епістемічна компетенція, маркована відповідними засобами. У цьому випадку питальна конструкція починається зі звороту *"Savez-vous que..."*, який вводить два типи питальних ситуацій:

1). питання ставиться для з'ясування епістемічного рівня енциклопедичних знань адресата, наприклад, питання педагогічного плану:

- *"Savez-vous ce que c'est le romanisme?"*

2). питання є провідником для констатації або повідомлення про нову подію:

- *"Savez-vous que Pierre s'est marié?"* – у даному випадку дієслово *"savoir"* набуває значення соціально-етикетної рамки введення нової інформації.

Саме у цих типах питань відбувається перехід від одноцентрової структури, де запит стосується референта і зосереджується в диктумі висловлення, до двоцентрової, де питання ставиться до певної компетенції, тобто спрямовується до модусу висловлення: *"Sais-tu que Marie veut quitter la ville?"*

Питання модусного типу можуть фокусуватися на:

- аксіологічній компетенції, яка характеризується вмінням оцінювати предмети, явища, тощо відносно певної шкали цінностей. У цьому випадку питання стосується ставлення референта до того чи іншого явища, предмета, тощо. Найбільш частотними є конструкції з оцінкою певних явищ у виді опозиції "подобається / не подобається" у загальному питанні, де питальним фокусом виступає дієслово *"aimer"* та його синоніми: - *"Aimez-vous cette chanson?"*

- комунікативній компетенції, що виражається через небуквальні питання, які регулюють хід бесіди і за допомогою яких вона або підтримується або переривається. Серед таких типів питань розрізняють:

А). Фатичні питання з функцією встановлення та підтримання контакту між комунікантами. Найбільш типовими є конструкції з питальним ядром, вираженим дієсловом *"aller"*, *"marcher"* у різних грамагічних варіаціях, залежно від рівня близькості комунікантів:

- *"Comment allez-vous?"* - *"Je vais bien, merci, et vous?"* – рівень спілкування - "колеги", "представники різних вікових категорій", "малознайомі особи";

- *"Comment ça marche?"* - *"Ça va bien et toi?"* – питально-відповідний фатичний діалог між приятелями, друзями.

Б). Фасцінативні інтерогативи, які використовуються в актах спілкування, де адресат повідомлення виявляється невідготовленим до його сприйняття та розуміння. Такі інтерогативи в зоні свого поширення виявляються обмеженими певними типами дискурсів, виступаючи елементом усного мовлення. Найбільш типовими маркерами фасцінативного спрямування у розмовному реєстрі є вирази: 1. - *Li*

(vous) m'écoutez (m'écoutez)? - "Ça fait longtemps - tu m'écoutes? - que je voudrais dire cela." 2. - Tu comprends (vous comprenez)? - "Moi, j'ai porté - tu comprends? - au tomein un garçon et une fille." (J.Green, Minuit, p. 341). Дані вставні конструкції в питальній формі не потребують відповіді і служать для перевірки каналу зв'язку або для активізації уваги адресата.

В). *Луна-запитання (перепитування)* - це питання, яке може містити оцінку мовцем репліки свого партнера по комунікації. Луна-запитання (термін У.Л.Чейфа) є особливим типом небуквальних інтерогативів, які реалізуються в умовах перепитувального діалогу:

- "Vous ne devinez jamais ce qu'elle a décidé à faire... Elle va l'épouser."

- "L'épouser? Raymond veut se marier, lui?" (F.Sagan, Dans un mois dans un an, p.38).

У ході дослідження було встановлено, що питання *референтивного спрямування* у французькій мові орієнтовано на когнітивно-логічну модель свідомості, спрямовану на визначення різних аспектів навколишнього світу. Серед них умовно виділяються наступні схеми питально-відповідної єдності:

1. *Схема буттєвості*: питання ставиться про існування явища, події, предмета, тощо: - "Qu'est-ce qui se passe?" - "C'est la fin de la guerre".

2. *Схема ідентифікації*, яка визначає:

1). *предметність*: *Ainsi, quand il aperçu pour la première fois mon avion il me demanda: - "Qu'est-ce que c'est que cette chose-là?" - "Ce n'est pas une chose. Ça vole. C'est un avion. C'est mon avion."* (A-S.Euxhéry, Le petit prince, p.9)

2). *істотність*: - "Qui êtes-vous?" - "Nous sommes des roses, dirent les roses." (A-S.Euxhéry, Le petit prince, p.27)

3. *Схема аспектизації*, через яку визначаються дефініційні характеристики референта, наприклад, ознака: - "De quelle couleur est votre maison?" - "Elle est brune."

Таким чином, недостатність знань, яка виражається через питання референтивного типу, спрямовані до когнітивно-логічних моделей організації знань. Поряд із мовленнєвими актами, де мовна семантика і прагматичний намір співпадають, і які є *монофункціональними*, існують інші типи мовленнєвих актів, які являють собою більш складні мовні утворення, тому що в них відрізняються пропозиційний і прагматичний смисл. У цих випадках висловлення, що містить показники іллокутивної сили для одного типу іллокутивного акту, може використовуватися для здійснення іншого типу іллокутивного акту. Цей тип комунікативного акту залежить від особистості, намірів комунікантів. Саме мовець визначає, яким буде мовленнєвий акт: монофункціональним чи *поліфункціональним*. Від адресата залежить те, чи зможе він адекватно інтерпретувати цей мовленнєвий акт та відповідно реагувати мовленнєвою або немовленнєвою дією. У випадках адекватної інтерпретації мовець орієнтується не на конвенції мови, де домінують логічні імплікації, а на конвенції спілкування, де домінують імплікатури дискурсу. Адресат "висноує" потрібний зміст, спираючись на комунікативну, а не на мовну компетенцію. Отже, комунікативний смисл непрямої (поліфункціональних) мовленнєвих актів французької мови виводиться не зі змісту (значення) пропозиції, а із правил мовленнєвого коду, вжитих у конкретній ситуації, з конкретними обставинами. Так, інтерогативи *модально-емоційного спрямування* поєднують

домінантне питальне значення з емоційно-експресивними коннотаціями без зміни основної функціональної домінантної модальності. Дані інтерогативи поєднують у собі запит інформації з певним виявом емоцій, що формально виражаються сегментними (лексика, фразеологія) і суперсегментними (фоноакустика, просодія) засобами. При цьому загальний смисл та спрямування запити трансформуються аж до втрати ним власне інтерогативного модусу. Наприклад, питання - "Tu me prends pour l'imbecile?" - стає вираженням образи. У наступному діалозі: - "Non, tatan, n'allume pas, je t'en prie... Il y a quelqu'un dans la maison..." - "Qu'est-ce que tu racontes? Tu rêves?" (M.Denuzière, Pour amuser les coccinelles, p.65) - питання передають здивування, недовіру.

Таким чином, проведений структурно-семантичний аналіз питальних висловлень французької мови дозволив визначити основні типи семантичних лакун в знаннях мовця, недостатність яких він поповнює, звертаючись до окремих когнітивно-логічних моделей свідомості адресата, та види запитів стосовно основних компетенцій адресата. Крім цього, було розглянуто багаторівневу імплікатуру питальних висловлень.

У третьому розділі "Прагматичні аспекти питальності в процесі комунікації французькою мовою" досліджуються лінгвопрагматичні особливості питальних речень, встановлюються основні стратегії і тактики, якими керуються співрозмовники у ході питально-відповідного діалогу, а також надається аналіз питальних висловлень у рамках різних мовленнєвих жанрів.

З огляду комунікативно-діяльницького аспекту, в основі питання лежить *інтенція спонування до надання інформації*. Виходячи з основних категорій та концептів прагматичного аналізу, а саме *категорії діяльності, комунікативних ролей співрозмовників, типів спілкування, контексту, основною прагма-комунікативною метою питально-відповідної взаємодії є визначення смислу інтерогативу, адекватне намірам її ініціатора, беручи за основу його первинне значення - спонування до надання інформації, і виведення решти смислів, які може імплікувати висловлення. Згідно з теорією асиметричного дуалізму, явище непрямого мовленнєвого акту базується на протиставленні первинного (буквального) і вторинного, імпліцитного (комунікативного) значення мовленнєвої форми. Спираючись на інтенційну семантику небуквальних інтерогативів, можна виділити їх основні типи: *інтерогативи-констативи; інтерогативи-імперативи; інтерогативи-експресиви*. У ході аналізу було визначено стратегії, якими керується мовець у процесі питально-відповідної взаємодії із власне інтерогативами: 1). *стратегію контактної ініціативи*:*

- "Ainsi tu es rendu le tableau?" dit-il lorsqu'elle eut terminé. - "Oui, maintenant je suis riche!" répliqua-t-elle, - et c'est le bon moment pour m'emprunter de l'argent." (M.Cardinal, La part des choses, p.49); 2). *стратегію контактної опозиції*:

- "Nouveau, tu ne devrais pas trop crier. Tu ne devrais pas être méchante ce matin."

- "Pas crier! Je ne dois pas crier par-dessus le marché! Moi, qui avais promis à ta mère... Qu'est ce qu'elle me dirait si elle était là?" D'où viens-tu? (J.Anoüilh, Antigone // Théâtre français d'aujourd'hui, p.110); 3). *стратегію кооперативної*

ініціативи. - "Peux-tu m'aider dans cette question?" - "Oui, bien sûr! Quel est le problème?" 4. стратегію кооперативної опозиції з відповідними тактиками: - "Vas-tu travailler avec nous?" - "Je suis malade."

Псевдоінтерогативні акти реалізують наступні стратегії: 1). стратегію результативної ініціативи мовця в інтерогативах-констативах: - "J'ai froid." Реакція на даний інтерогатив-констатив може бути як мовленнєвою: - "Dois-je fermer la porte?" - так і немовною, наприклад, закриття вікна у кімнаті з низькою температурою; 2). стратегію впливу мовця в інтерогативах-інтерпелативах: - "Tu voudrais lui dire que j'aimerais lui parler?" - "Compte sur moi Bruno!" (Ch.Exbrauyat, La honte de la famille, p.86).

Вивчення інтерогативів є недостатнім без їх дослідження у мовленнєвих жанрах, які вони організують. Необхідно відмітити, що питально-відповідний діалог завжди лежав в основі різних мовленнєвих жанрів французької словесності, які відігравали важливу роль в розвитку людської цивілізації: так, наприклад, діалог є основною формою драми - одного з основних родів літературної творчості. У роботі досліджувалися особливості функціонування інтерогативів у жанрах, в яких питальність є домінують дискурсивною ознакою. Це жанри побутового діалогу і професійного спілкування (судових дебатів, педагогічного діалогу), медійного дискурсу, наукової дискусії, полеміки. Деякі з них є панхронічними, інші - діахронічно зумовленими.

Одним із універсальних (панхронічних) жанрів з інтерогативною доміантою є побутовий діалог. Інтерогативи побутового діалогу характеризуються комунікативною прив'язаністю до конкретної ситуації, де питально-відповідна транзакція відбувається здебільшого з приводу конкретного референта. У цьому типі діалогу частими є питання, які ставляться до аксіологічної компетенції мовця: - "Dis-moi, chérie, tu aimes bien ta maison, nous sommes heureux ici?" - "Bien sûr que j'aime notre maison. Je suis heureuse partout où je suis avec toi et les enfants. Pardonne - moi cet accès de morosité stupide..." (M.Denuzière, Pour amuser les cocottes, p.56).

Наступний уривок відображає розмову між донькою і батьком, де питання батька є провідником для констатації або підтвердження певного факту, а саме від'їзду Анни: - "Crois-tu, dit-il, qu'elle nous ait abandonnés pour longtemps?" - "Elle est sûrement partie pour Paris, dis-je." - "Paris... m'aurait mon père rêveusement" (F.Sagan, Bonjour, tristesse, p.37). Дане питання є двоцентровим, де експліцитно виділений інтерогативний компонент відносно компетенції (епістемічної) "crois-tu" уводиться референтивний компонент - непряме питання про від'їзд. Це питання наближається до типу псевдопитань, його смисловою ядром є вираження модально-емоційного ставлення мовця до факту від'їзду (розпач, смуток). Цей діалог може бути прикладом того трансформації усталених рольових відношень "батько-дитина": у своєму питанні до дочки батько виявляє свою необхідність, невпевненість, розгубленість. Дослідження показало, що показниками епістемічної питальної модальності найчастіше виступають конструкції з маркерами певного типу, а саме дієсловами savoir, croire, модальними прислівниками peut-être, sans doute ті ін.

Наступною сферою, що характеризується високою частотністю використання інтерогативів є сфера професійної діяльності, а саме професійно-виробничі мовленнєві жанри, прагматичні характеристики яких відрізняються в залежності від

галузі та типу діяльності. Інтерогативи виробничого діалогу мають у більшості випадків логіко-епістемічну спрямованість, коли питання ставляться до експертної компетенції співрозмовника з метою отримання необхідної інформації. Водночас саме в таких мовленнєвих жанрах професійної сфери відбувається питально-відповідна актуалізація ролей (начальник - підлеглий). Особливе місце належить тут жанрам судової практики (дізнання, допит, судові дебати). Інтерогативам цих жанрів притаманно специфічне прагматичне спрямування, яке полягає у запиті інформації з метою дізнання правди про злочин. Питання, поставлені слідчим, орієнтовано на ситуативну компетенцію другого комуніканта з приводу того, що сталося: - "[...] A quelle heure ouvrez-vous la porte le matin?" - "A six heures et demie, parfois sept heures." - "Vous vous tenez ensuite dans la loge?" - "Sauf quand je balais l'escalier." - "A quelle heure?" [...] (G.Siméon, Maigret chez le ministre, p.100).

Типовим видом стосунків між комунікантами є міжособистісний зі статусно-рольовою опозицією "слідчий, суддя" - "підозрюваний, звинувачений". Серед інтерогативів жанру педагогічної діяльності можна виділити інтерогативи загадок і інтерогативи навчально-методичної літератури. Основною для постановки питання у загадці є ідея довічної боротьби протилежностей у мисленні людини, тобто поліфонія мислення: - "Quel est le fantôme qui nuit chaque nuit, revêt et meurt chaque jour?" - "L'espoir". Інколи можливими є декілька відповідей, в залежності від типа мислення.

Було встановлено, що інтерогативи мовленнєвого акту педагогічного жанру навчально-методичної літератури французькою мовою використовуються для реалізації наступних цілей: 1). для постановки проблеми, вивчення теми: - "Pourquoi les dents tombent quand on est petit?" 2). для верифікації засвоєних знань учнями: - "Qu'est-ce que c'est le climat?" Даний вид інтерогативів характеризується передусім комунікативними ролями "дорослий / вчитель / експерт" - "дитина / учень / неексперт", та спрямовано на розвиток енциклопедичної та епістемічної компетенцій учня.

Інтерогативам жанру сучасного філософського діалогу є властивим не отримання певної інформації, а постановка під сумнів тієї чи іншої доктрини: "[...] Peut-être n'aimons-nous pas assez la vie? Avez-vous remarqué que la mort seule reveille nos sentiments? Comme nous aimons les amis qui viennent de nous quitter, n'est-ce pas?" (A.Camus, La chute, p.37).

Основною прагматичною метою наукового дискурсу є доведення правильності чи ні певної доктрини, тези, усталеної думки. Проте досить часто тут, як і в жанрі філософського діалогу, інтерогатив стає багатофункціональним, вирізняється складним модальним забарвленням аж до радикальної зміни свого основного комунікативного спрямування. Так, наприклад, метою наступного питання є не отримання певної інформації, а підготовка читача до думки експерта: - "Qu'est-ce que c'est la vie? Faut-il voir dans la vie une simple matière auto-organisée? Non, s'il s'agit de bien davantage. En effet, l'auto-organisation est une propriété partagée par de nombreux systèmes non vivants" (Sciences humaines, №186, 02.2006, p.9).

У медійному жанрі, а саме в інтерв'ю, питально-відповідний обмін ускладнено його прагматичною спрямованістю на третью, відсутнього, але головного адресата - читача, слухача, глядача. Основна роль журналіста полягає у спонуканні

респондента до відповіді у певному інформаційному полі, галузі, яка цікавить відповідну публіку. Суб'єктами інтерв'ю можуть бути від "Відомих особистостей", "Професіоналі" до "Учасників подій". Згідно з цими ролями респондентам обираються та формулюються відповідні типи питань.

У сучасних французьких медійних жанрах заголовки статей часто представлено у формі риторичних питань, які розгортаються в роботі під рубрикою "інтерв'ю-експреси". В основі класифікації риторичного питання покладено дві взаємопов'язані ознаки: інтенційність і модальність, які знаходяться у відношенні перехреплення кін: комунікативна спрямованість не збігається з модальним відношенням до дійсності, вираженим у цьому риторичному питанні. Отже, можна виділити дві групи риторичних питань: *риторичні питання з логічно-видільною домінантою, риторичні питання зі спонукальною домінантою*, які у свого чергу виражено кількома різновидами. Дані питання мають виразний поліфонічний характер, синкретично виражаючи питально-відповідну єдність: "Et pourquoi pas accorder la double nationalité à ceux qui le souhaitent?" (Le nouvel observateur, 24.06.2003, p.45). Питальний заголовок як компонент композиційної структури медійного тексту стає основним засобом проблематизації певної теми, вираження основної мети повідомлення, встановлення контакту з читачем, привертання його уваги, інтересу до матеріалу, що публікується. Таким чином, у сучасних французьких ЗМІ питання стає категорією соціально-комунікативної спрямованості.

ВИСНОВКИ

1. Одним із різновидів діяльності, що лежить в основі розвитку людства, виступає мовленнєва діяльність, серед головних категорій якої виділяється *категорія питальності*. Її основою є *запит інформації*, через який відбувається отримання знань та переконавання у правильності певної точки зору. Саме *питання керує* думками людства, впливає на розвиток суспільства. З *епістемічного погляду* питання передбачає неповну інформацію про необхідний об'єкт, яка потребує відповіді, пояснення. Отже, основною метою питальності є обмін знаннями та компетенціями людини як комуніканта. Питальність можна розглядати як мовну прагма-когнітивну категорію, яка має план змісту і план вираження. Змістом цієї категорії є недостатність інформації, яку необхідно поповнити. Вираження цього змісту виступають спеціальні *мовні елементи фонетико-графічного, лексичного, структурно-граматичного рівнів*. Типовою комунікативною структурою реалізації категорії питальності є *діалогічна єдність*.

2. Із самого початку письмової фіксації французької мови питальність виражалася лексико-семантичними знаками (питальними словами), певною синтаксичною структурою (інверсією підмета), нелітерним позначенням (знаком питання) та спеціальною інтонаційною схемою. Питальні конструкції у французькій мові мають власну історію розвитку, яку засвідчують письмові пам'ятки французької мови, починаючи з IX ст.

У сучасній французькій мові розрізняють *загальне питання, часткове питання*, або питання із семантичною лакуною, *альтернативне питання, питально-заперечні речення*. Якщо часткові питання зберігають інвертоване положення головних членів

як основну структуру у всіх стилях, то загальні використовують дві визначених за стилями конструкції "Verbe-Sujet (Complément)" у книжній мові, "Sujet-Verbe (Complément)" у розмовній й нейтральній.

Тенденція до проникнення моделі "SV(C)" до книжної мови свідчить про нестійкість інверсії, про зміну синтаксичного інваріанта у сучасній французькій мові, є ознакою того, що мова переживає перехідний період, коли визначаються нові структурні характеристики загального питання. Еволюція структури питального речення у розмовній мові є показником послаблення граматичної функції інверсії на рівні речення, використання інверсії головним чином в афективному синтаксисі і у фразових формулах спонукального речення.

3. В історії лінгвістичних учень дослідження інтерогативів велосо у руслі вивчення певного їх аспекту, а саме як:

- корелята судження;
- засобу задоволення інтелектуальних потреб мовця;
- формально-синтаксичної схеми;
- певної спрямованості тема-рематичної структури;
- питальних трансформ ядерних речень;
- речень своєрідної інтерогативної модальності;
- певного мовленнєвого акту.

Застосовуючи надбання різних наукових шкіл, у даній роботі питальність розглядається в комплексі її семантичних, структурних і прагматичних ознак. Основою інтерогатива служить усвідомлення мовцем необхідності про ті чи інші аспекти дійсності, яке в поєднанні з наміром ліквідувати її породжують акт питання. Саме ці компоненти, *пошук і запит*, складають основу інваріанта питального речення як пропозиційної структури та мовленнєвого акту.

4. Інформація, яка отримується у ході питально-респондентного обміну, міститься декілька *шарів*, які заповнюються певними знаннями. Так, питання пов'язано з отриманням *загальних знань, спеціалізованих знань і актуалізованих знань*. Крім того, доцільним є також визначення компетенцій, до яких ставиться питання у ході отримання інформації: - *енциклопедична, епістемічна, аксіологічна, комунікативна*. У ході питально-респондентного обміну відбувається багатоступінний процес інтерактивного конструювання цілісного сегменту інформації, достатнього та актуального у даній комунікативній ситуації для її учасників. З огляду на основну семантико-комунікативну домінанту питання у роботі розрізняються питання референтивного та модусного типу. Дослідження питань референтивного типу показало, що вони спрямовані до когнітивно-логічної моделі свідомості. Серед них умовно можна виділити наступні схеми питально-відповідної єдності: *схема буттєвості, схема ідентифікації, схема аспектизації* з певними дефініційними характеристиками референта: *ознака, якість, обставина, просторовість, темпоральність, причинність, приналежність, ціль, мета*. Ці питання мають одноцентрову структуру, в той час як питання модусного типу, де запит ставиться до певної компетенції адресата (епістемічної, аксіологічної, комунікативної) є доцентровими. Окремо слід виділити *питання модально-емоційного спрямування*, де питальна форма слугує вираженню емоційного стану комунікантів, а саме *образи, змишування, невпевненості, прикритості, нерозуміння, припущення, розгубленості*.

5. Прагматичне дослідження інтерогативів є функціонально спрямованим до вивчення засад діалогічної взаємодії відповідно до даної комунікативної мети та спирається на основні категорії, якими оперує прагматичний аналіз: *діяльності, спілкування, контексту*. З точки зору комунікативно-діяльнісного аспекту, в основі питання лежить *інтенція спонукання до надання інформації*. Крім питальних мовленнєвих актів, де пропозиційна семантика і прагматичний смисл співпадають і які є *монофункціональними*, широко поширеними в сучасних французьких дискурсах є акти непрямі (*псевдопитання*), комунікативний смисл яких виводиться не зі їх пропозиційного змісту, а з імплікатур та пресу позицій відповідних дискурсієвих кодів застосованих у конкретній комунікативній ситуації, з конкретними обставинами. Для успішної реалізації інтерогативного мовленнєвого акту необхідно брати до уваги сукупність факторів, пов'язаних з роллю співрозмовників, типом спілкування, стратегіями і тактиками комунікантів, а також з типами дискурсів. Серед стратегій, якими керується мовець у ході отримання певної інформації були встановлені *стратегії контактної ініціативи і контактної опозиції, стратегії кооперативної ініціативи і кооперативної опозиції* з окремими тактиками під час постановки власне інтерогативів; *стратегії регулятивної ініціативи і впливу мовця у псевдопитаннях*.

6. Питальність виступає основним комунікативно-смисловим ядром певних мовленнєвих жанрів. В історії розвитку французької словесності відмічається постійне використання мовленнєвих жанрів, побудованих на діалогічній єдності, де інтерогативність відіграє основну роль. Це жанри *побутового спілкування і професійно-виробничого спілкування, судової практики, педагогічної діяльності, мас-медіа, філософського діалогу, наукової дискусії*. У кожного з цих жанрів основне значення інтерогативності набуває різних смислових навантажень в залежності від мети, комунікативних ролей, комунікативної ситуації, які складають діяльнісно-мовленнєвий формат даного жанру.

7. Особливий різновид інтерогативів представлено *риторичними питаннями*. Цей вид інтерогативів є одним із характерних проявів мовленнєвої поліфонії. Риторичне питання характеризується діалогічними зв'язками з іншими, попередніми судженнями, дискусіями, роздумами, і які будуть з'являтися та існувати в майбутньому, релевантно того чи іншого суб'єкту та об'єкту риторичного питання. Його прагматично спрямовано не на запит інформації, а на підтвердження, констатацію існування багатьох точок зору з приводу певного явища.

Таким чином, інтерогативи сучасної французької мови являють собою складну єдність структурних (формальних), семантико-когнітивних, прагматичних ознак, де формальні характеристики виступають результатом розвитку інтерогативних когнітивних французької мови від давньофранцузької до сучасної; семантико-когнітивні базуються на необізнаності мовця і його намірі заповнити лакуни у певному пласті інформації чи компетенції шляхом отримання відповіді; прагматичні ознаки розташовуються у площині діялісно-комунікативного аспекту інтерогативних мовленнєвих актів із урахуванням комунікативних ролей співрозмовників, комунікативної ситуації спілкування, комунікативної і прагматичної мети, комунікативних стратегій і тактик мовців у форматі мовленнєвих жанрів, яких категорія питальності є вираженою з різним ступенем експліцитності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Андрусъ Л.А. Основні напрями дослідження питальних речень в сучасному мовознавстві // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: 36. наук. пр. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. – Вип.3. – С.3-9.
2. Андрусъ Л.А. Психологічні й лінгвістичні особливості питальних речень у сучасній французькій мові // Мовні і концептуальні картини світу: 36. наук. пр. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. – Вип.10. – С.39-47.
3. Андрусъ Л.А. Прагматичні характеристики інтерогативних висловлень сучасної французької мови // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: 36. наук. пр. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – Вип.6. – С.6-10.
4. Андрусъ Л.А. Роль лінгвопрагматичних основ у створенні питальних висловлень сучасної французької мови // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : 36. наук. пр. – К.: ВПЦ «Київський національний лінгвістичний університет», 2005. – Вип.13. – С.5-13.
5. Андрусъ Л.А. Необізнаність мовця та її актуалізація у питальних реченнях французької мови // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: 36. наук. пр. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – Вип.9. – С.7-13.

АНОТАЦІЯ

Андрусъ Л.А. Лінгвопрагматичні характеристики питальних речень у сучасній французькій мові. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.05 – романські мови. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2007.

Дисертацію присвячено лінгвопрагматичному аналізу інтерогативів у сучасній французькій мові. У роботі встановлено основоположну роль категорії питальності у процесі комунікації, з'ясовано основні засоби вираження питальності у французькій мові, а також досліджено основні теоретичні підходи до проблеми інтерогативності. У дисертації розглянуто структурно-семантичні особливості інтерогативів французької мови, які зумовлено необізнаністю мовця та її актуалізацією в питанні. Аналіз семантичної структури питально-відповідної єдності, яка вибудовується мовцем у пласті інформації, відносно якого запитуються певні компетенції мовця, який виокремлює референт запити та спрямовує семантичний та комунікативний фокус на лакуну референтного чи модального плану, дозволив розробити і представити когнітивно-семантичні моделі діалогічних єдностей з буквальною інтерогативною й інтерогативною імплікатурами. У ході дослідження прагматичних характеристик інтерогативів французької мови було визначено сукупність факторів, що впливають на успішність інтерогативного мовленнєвого акту, а саме: комунікативні ролі співрозмовників, тип спілкування, стратегії і тактики комунікантів. Крім цього, показано, що категорія питальності виступає комунікативно-смисловим ядром певних мовленнєвих жанрів, медійному філософському і т.ін.

Ключевые слова: категория питальности, інформація, діалог, необізнаність мовця, багаторівнева імплікатура, мовленнєвий жанр.

ANNOTATIONS

Andrus L.A. Linguistic and pragmatic characteristics of interrogative sentences in modern French. – Manuscript.

A thesis for the Scholarly Degree in Philology, Specialty 10.02.05 – Romanic Languages. – Kyiv Taras Shevchenko National University. – Kyiv, 2007.

The thesis is devoted to linguistic and pragmatic analysis of interrogative sentences in modern French. The paper aims to determine and to describe the fundamental role of the category of “interrogation” in communication, to define the main stages of evolution of French questions as well as different methods of their research. The work examines structural and semantic peculiarities of French questions, based on the speaker’s ignorance, and its actualization in a question. The analysis contains cognitive and semantic models of the dialogic unity of interrogative direct speech acts and interrogative implicatures taking into consideration the semantic construction that consists of 1) informational layers when communicator’s competences are asked, 2) a referent, 3) a semantic lacuna, 4) a semantic filling of a slot. The pragmatic investigation of interrogative sentences determines the total number of factors which make interrogative speech acts felicitous, namely: interlocutors’ communicative roles, type of communication, interlocutors’ strategy and tactics. Furthermore, the research proves that the category of interrogation is a communicative notional nucleus of several speech genres as mass, philosophical, etc.

Key words: category of “interrogation”, information, dialogue, communicator’s ignorance, implicatures with many levels, speech genres.

АННОТАЦІЯ

Андрусь Л.А. Лінгвопрагматическіє характеристикі впропительних предложеній в свременном французском языке. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.05 – романские языки. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2007.

Диссертация посвящена комплексному структурно-синтаксическому, семантическому и лингвопрагматическому анализу интерогативов в современном французском языке. В работе показано, что категория вопросительности является фундаментальной для речевой деятельности человека, реализующейся в ходе коммуникативного акта при запросе информации, возникающем в том случае, когда участника коммуникативного процесса существует пробел в определённых компетенциях, который он хочет заполнить, используя соответствующие компетенции другого коммуниканта.

Таким образом, с когнитивной точки зрения, процесс получения информации определяется в работе как коммуникативный обмен, в ходе которого снимается неосведомлённость коммуниканта. Вопросительность рассматривается как языковая прагма-когнитивная категория, которая имеет план содержания и план выражения,

где содержанием этой категории выступает недостаточность информации, которую необходимо заполнить, а выражением этого содержания выступают специальные языковые элементы фонетико-графического, лексического и структурно-грамматического уровней.

Основной коммуникативной схемой реализации интерогативности представлено диалогическое единство. В работе изложены основные этапы эволюции вопросительных предложений французского языка, а именно показано, что с самого начала письменной фиксации французского языка вопросительность выражалась лексико-семантическими маркерами (вопросительными словами), определённой синтаксической структурой (инверсией подлежащего), нелитерными знаками (знак вопроса) и специальной интонационной схемой.

Также в диссертации исследовано современное состояние интерогативных конструкций французского языка и проанализированы различные подходы к проблеме исследования вопросительных конструкций в языкознании. В работе рассматривается структура информации, где выделяются определённые пласты (общезначимая, экспертная, ситуационная), которые содержат определённый тип знаний. В соответствии с ними рассматриваются компетенции, к которым обращен вопрос в ходе получения информации (энциклопедическая, эпистемическая, аксиологическая, коммуникативная).

В исследовании представлены когнитивно-семантические модели диалогического единства буквалых интерогативов и интерогативных имплікатур, учитывающая особенности семантической структуры диалогического единства, включающей пласт информации, референт, семантическую лауну (слот) денотативного характера, среди которых можно выделить лауны идентификационного, классификационного и ситуативного планов, а также семантическую лауну с дополнительной модально-эмоциональной окраской.

В диссертации проанализированы факторы, определяющие различие между прямым вопросительным речевым актом и актом непрямым. В его основе лежит противопоставление первичного (буквального) и вторичного, имплицитного (коммуникативного) значения речевой формы. Непрямой вопросительный речевой акт характеризуется как акт, в котором на формальную основу вопросительности накладывается оттенок иллокутивного значения побуждения, просьбы, приказа и т. п.

В ходе анализа прагматических характеристик интерогативов французского языка была определена совокупность факторов, которые влияют на успешность вопросительного речевого акта, а именно: структура коммуникативных ролей собеседников, тип общения, стратегии и тактики коммуникантов.

В работе подчёркивается особая роль категории вопросительности для функционирования определённых речевых жанров, в которых она является коммуникативно-смысловым ядром. Среди большого разнообразия речевых жанров выделяются те, которые являются панхроничными и диахронически обусловленными. К первым в работе относится жанр бытового устного диалога, который, сохраняя свои основные типологические характеристики, одновременно адаптируется к отображению исторической эпохи, специфики социально-культурной среды.

В диссертации представлены также результаты лингвопрагматического анализа

интерактивом жанров профессионального общения, судебной практики, педагогической деятельности, СМИ, философской и научной дискуссии, определяющие специфику типа общения, коммуникативные роли собеседников и характер их отношений, прагматическую направленность коммуникации.

В работе отмечается тот факт, что вопрос превращается в категорию социально-коммуникативной направленности, а именно: в современной французской прессе он используется не для нахождения единого неоспоримого ответа, а для постановки под сомнение существующих точек зрения по определённой проблематике.

Ключевые слова: категория воприсительности, информация, диалог, неосведомлённость говорящего, многоуровневая импликатура, речевой жанр.